

Najnovší vývoj v oblasti sociálneho hospodárstva v Európskej únii

ZHRNUTIE

Európsky hospodársky a sociálny výbor

Európsky hospodársky a sociálny výbor

Najnovší vývoj v oblasti sociálneho hospodárstva v Európskej únii

Zhrnutie

Informácie a názory uvedené v tejto štúdii sú informáciami a názormi jej autorov a nemusia nevyhnutne predstavovať oficiálne stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru. Európsky hospodársky a sociálny výbor neručí za presnosť údajov uvedených v štúdii.

Ani Európsky hospodársky a sociálny výbor, ani žiadna osoba konajúca v mene Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru nenesú zodpovednosť za prípadné použitie informácií v nej obsiahnutých.

ZHRNUTIE

OBSAH

Predslov: Luca Jahier, predseda skupiny Iné záujmy v rámci Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru (EHSV), Krzysztof Balon a Alain Coheur, spoluhostovatelia kategórie Sociálne hospodárstvo EHSV

- 1. Úvod a ciele**
- 2. Koncepcia sociálneho hospodárstva a hlavné teoretické prístupy súvisiace s ním**
- 3. Sociálne hospodárstvo a súvisiace nové koncepcie v Európe**
- 4. Verejné politiky smerujúce k sociálnemu hospodárstvu na európskej úrovni v nedávnom období (2010 – 2016)**
- 5. Verejné politiky smerujúce k sociálnemu hospodárstvu v Európe na vnútroštátnej a regionálnej úrovni v nedávnom období (2010 – 2016)**
- 6. Význam sociálneho hospodárstva v 28 členských štátoch EÚ**

PREDSLOV – Luca JAHIER

S veľkým potešením vítam uverejnenie štúdie *Najnovší vývoj v oblasti sociálneho hospodárstva v Európskej únii*, ktorú na objednávku Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru vypracovalo Medzinárodné centrum pre výskum a informácie o verejnej, sociálnej a družstevnej ekonomike (CIRIEC). Uverejnením troch po sebe nasledujúcich štúdií od roku 2008 sme preukázali svoj pretrvávajúci záväzok k podpore sociálneho hospodárstva v Európe.

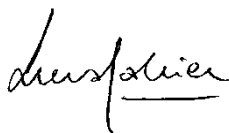
Táto štúdia nám umožňuje zmerať pokrok na základe spoľahlivých a porovnateľných údajov. Z výsledkov je zrejmé, že sociálne hospodárstvo vyšlo z hospodárskej a finančnej krízy bez väčšej ujmy. V súčasnosti tento sektor poskytuje platené zamestnanie 6,3 % pracujúceho obyvateľstva v EÚ-28 v porovnaní so 6,5 % v roku 2012.

Som hlboko presvedčený, že sociálne hospodárstvo je vyjadrením a obranou hodnôt, na ktorých bola Európska únia vybudovaná (článok 3 ZEÚ). Je príležitosťou a zároveň aj nástrojom na zapojenie občanov a ich prevzatie zodpovednosti a iniciatívy, pokiaľ ide o udržateľnú budúcnosť. Navyše predstavuje veľmi silný prostriedok, ktorým sa EÚ môže priblížiť k splneniu svojich záväzkov v rámci programu OSN v oblasti trvalo udržateľného rozvoja do roku 2030.

Z tohto dôvodu je veľmi dôležité, aby EÚ prostredníctvom Európskeho sociálneho fondu (ESF) poskytovala stále väčšiu pomoc na sociálne hospodárstvo. Mimoriadne ma teší aj, že za posledných niekoľko rokov všetky predsedníctva Rady EÚ zaradili sociálne hospodárstvo medzi svoje priority a ocenili prínos EHSV pre svoju činnosť.

Napriek tomu stále ostáva veľa práce vrátane lepšieho zviditeľnenia a ocenenia tohto sektora. Úprimne dúfam, že v blízkej budúcnosti sa dosiahne pokrok smerom k vypracovaniu systematických štatistík podľa rôznych sociálno-hospodárskych skupín a že sa sociálne hospodárstvo zahrnie do vnútroštátnych štatistických výkazov. To by nepochybne bolo prvým krokom potrebným na to, aby sociálne hospodárstvo získalo vážnosť, aká mu patrí. Domnievam sa tiež, že existuje veľký nevyužitý potenciál v oblasti prepojenia vnútorných a vonkajších rozmerov sociálneho hospodárstva EÚ, najmä vo vzťahoch s našimi susedmi v časoch stále väčších politických, bezpečnostných a hospodárskych otrasov.

Preto vyzývam všetkých aktérov, aby spojili sily a zintenzívnili svoju činnosť. Urobili sme už veľký pokrok. Pokračujme spolu na tejto ceste!

Luca JAHIER

predseda skupiny Iné záujmy
Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV)

PREDSLOV – Alain COHEUR

Toto je po rokoch 2008 a 2012 tretíkrát, čo EHSV vydal štúdiu na tému *Najnovší vývoj v oblasti sociálneho hospodárstva v Európskej únii*. Štúdiá objednaná od výskumného centra CIRIEC nie je len aktualizáciou predchádzajúcich verzií, ale zameriava sa na tri oblasti:

- sociálne hospodárstvo a súvisiace nové koncepcie a aktivity,
- verejné politiky v širokom zmysle, pre ktoré sa v posledných rokoch na úrovni EÚ a v členských štátoch vytvoril rámec s cieľom posilniť sektor sociálneho hospodárstva,
- veľkosť sektora sociálneho hospodárstva v jednotlivých členských štátoch EÚ.

Uverejnením tejto štúdie EHSV posilňuje svoj záväzok v oblasti ocenenia a podpory sociálneho hospodárstva, sektora, ktorý je absolútnym základným kameňom nielen v oblasti pracovných miest a sociálnej súdržnosti v celej Európe, ale aj v oblasti budovania a konsolidácie európskeho piliera sociálnych práv.

V štúdiu sa zdôrazňuje dôležitá – a stále väčšia – úloha, ktorú sociálne hospodárstvo zohráva v trhovom hospodárstve, s ktorým a vedľa ktorého spoločne funguje. Zabezpečením toho, aby hospodárska efektívnosť slúžila sociálnym potrebám, sociálne hospodárstvo vytvára skutočnú vzájomnú závislosť medzi hospodárskymi a sociálnymi otázkami bez nadradovania ktorejkoľvek z týchto tém.

Rastový potenciál sociálneho hospodárstva v čase hospodárskej a sociálnej krízy sa ukázal už pri mnohých príležitostiach. Sociálne hospodárstvo je vskutku odolným modelom a naďalej sa rozvíja aj v časoch, keď ostatné hospodárske odvetvia zápasia s ťažkosťami. Nejde o vedľajší produkt: podniky sociálneho hospodárstva odrážajú potrebu hospodárstva, v ktorom sa zosúlaďuje sociálny, hospodársky a finančný rozmer, ktoré je schopné vytvárať bohatstvo a ktoré sa nemeria len finančným kapitálom, ale – a predovšetkým – sociálnym kapitálom. Činnosť podnikov sociálneho hospodárstva sa neriadi výhradne kritériami trhu či rastu. Konečnými cieľmi nie sú rozvoj, dvojciferné zisky a výnosy: sú nimi prínosy k všeobecným záujmom, sociálnej súdržnosti a blahobytu našej spoločnosti.

Táto štúdiu ukazuje, že má zásadný význam pokračovať v diskusii o koncepcii sociálnych podnikov ako súčasti širšieho, komplexnejšieho plánu na podporu, presadzovanie a rozvoj sociálneho hospodárstva, jeho zásad a jeho riadenia. Je tiež veľmi dôležité podnecovať výmenu osvedčených postupov s inými členskými štátmi, ktoré majú dlhoročné skúsenosti v oblasti sociálneho hospodárstva.

Na podporu rastu sociálneho hospodárstva bude nevyhnutné prejsť politickú odvalu, prijať osobitné opatrenia v oblasti zdaňovania, úverov a byrokracie a uskutočniť praktické kroky na podporu sociálneho hospodárstva – najmä pre mladých ľudí, ktorí sa chcú angažovať v zodpovednejšej forme hospodárstva a investovať do ľudí.

EHSV bude naďalej vytrvalým spojencom podnikov sociálneho hospodárstva.

Alain COHEUR

spoluhovorca kategórie Sociálne hospodárstvo
Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV)

PREDSLOV – Krzysztof BALON

Aktuálne vydanie štúdie EHSV na tému *Najnovší vývoj v oblasti sociálneho hospodárstva v Európskej únii* opäť potvrdzuje dôležitú úlohu sektora sociálneho hospodárstva pri vytváraní pracovných miest, uľahčovaní udržateľného rastu, prispôbovaní služieb potrebám a pri spravodlivejšom prerozdelení príjmov a majetku. Činnosti vykonávané subjektmi sociálneho hospodárstva však majú oveľa širší kontext, a to budovanie participatívnej demokracie a sociálneho kapitálu. To sa osobitným spôsobom týka členských štátov, ktoré sa pripojili k EÚ po roku 2004. Väčšinu z nich do rokov 1989/1990 tvorili socialistické krajiny pod nadvládou Sovietskeho zväzu s neexistujúcou alebo len veľmi obmedzenou aktivitou občianskej spoločnosti. Medzi dôsledky tohto historického vývoja patria okrem iného nestála finančná situácia v sektore MVO a nízka miera angažovanosti občianskej spoločnosti pri vytváraní pracovných príležitostí na miestnej úrovni. To sa prejavuje aj v štatistikách: zatiaľ čo miera plateného zamestnania v sociálnom hospodárstve je v EÚ ako celku 6,3 %, v týchto nových členských štátoch je to priemerne len 2,5 %.

Na druhej strane, *ex oriente lux*: z týchto krajín prichádza veľa nových nápadov a prístupov, ktoré prispievajú k obohateniu európskeho sociálneho hospodárstva. Od skúseností poľského hnutia Solidarność/Solidarita cez diskusie o uplatňovaní zásady subsidiarity vrátane nezávislosti sociálneho hospodárstva od orgánov až po praktické príklady, ako je slovenský model mestských a obecných sociálnych podnikov.

Zdá sa, že pre vytvorenie dlhodobej stratégie rozvoja sociálneho hospodárstva je veľmi dôležitý trvalý dialóg medzi zákonodarcami/politikmi a sektorom sociálneho hospodárstva, ktorý zahŕňa skúsenosti zo všetkých členských štátov, vedený na vnútroštátnej aj európskej úrovni. Všetkých príslušných aktérov vyzývam na spoluprácu s EHSV v záujme uznania sociálneho hospodárstva ako kľúčovej – a možno aj dominantnej – súčasti budúceho hospodárskeho a sociálneho modelu v Európe.

Krzysztof BALON
spoluhovorca kategórie Sociálne hospodárstvo
Európsky hospodársky a sociálny výbor (EHSV)

ÚVOD A CIELE

1.1. Ciele

Všeobecným cieľom správy vydanéj Medzinárodným centrom pre výskum a informácie o verejnej, sociálnej a družstevnej ekonomike (CIRIEC) je štúdium najnovšieho vývoja sociálneho hospodárstva v Európskej únii (EÚ) a jej 28 členských štátoch. Je zameraná na tri oblasti: prvou je sociálne hospodárstvo a nové koncepcie a aktivity súvisiace s priestorom medzi štátmi a trhom/podnikmi zameranými na zisk, druhou sú verejné politiky v najširšom zmysle, ktoré v posledných rokoch vznikli v EÚ a jej členských štátoch s cieľom posilniť sektor sociálneho hospodárstva, a treťou je meranie významu sektora sociálneho hospodárstva v jednotlivých členských krajinách EÚ. Tento výskum nie je len aktualizáciou štúdií s názvom Sociálne hospodárstvo v Európskej únii, vykonaných výskumným centrom CIRIEC a uverejnených Európskym hospodárskym a sociálnym výborom v rokoch 2008 a 2012; je aj analýzou a posúdením najnovšieho vývoja v tejto oblasti v Európe. S cieľom poskytnúť odpovede na témy výskumu bol projekt štruktúrovaný podľa troch oblastí. V prvej, koncepcnej oblasti sa v rámci výskumu preskúmal prehľad novovznikajúcich koncepcií, ktoré sa následne porovnali so zavedenou koncepciou sociálneho hospodárstva v EÚ a identifikovali sa s nimi súvisiace výzvy.

V druhej oblasti venovanej verejným politikám sa výskum zamerával na politiky smerujúce k sociálnemu hospodárstvu zavedené vládami na európskej aj vnútroštátnej úrovni v nedávnom období (2010 – 2016). Prostredie a „ekosystém“ sociálneho hospodárstva sú dôležitým faktorom, ktorý môže uľahčiť rozvoj subjektov sociálneho hospodárstva alebo pre ne môže naopak predstavovať vonkajšiu prekážku. V rámci projektu sa formuloval rámec na kategorizáciu všetkých týchto politík. Poskytuje prehľad hlavných iniciatív zavedených na úrovni EÚ a na vnútroštátnej úrovni, komparatívnu analýzu nových vnútroštátnych právnych predpisov v oblasti sociálneho hospodárstva a posúdenie ich vplyvu v Európe.

Tretia oblasť je štatistická. Jej ústredným cieľom bolo poskytnúť kvantitatívne údaje o sociálnom hospodárstve v 28 členských štátoch na základe rovnakej metódy, aká sa použila v predošlých dvoch štúdiách vykonaných výskumným centrom CIRIEC pre EHSV. Študoval sa tiež nedávny vývoj v oblasti štatistiky a dostupné údaje z celej Európy.

1.2. Metódy

Štúdiu viedli a správu z väčšej časti napísali Rafael Chaves a José Luis Monzón z centra CIRIEC a radil im pri tom výbor expertov, ktorý s nimi prebral celý pracovný harmonogram, metodiku a konečný návrh správy a pomohol im identifikovať rozličné triedy podnikov a organizácií, ktoré sú súčasťou sociálneho hospodárstva v jednotlivých krajinách Európskej únie.

Pokiaľ ide o samotné metódy, v prvej časti správy sa na základe vymedzenia podnikového, resp. trhového sektora sociálneho hospodárstva podľa príručky Európskej komisie zostavujú satelitné účty družstiev a vzájomných poisťovacích spolkov, ktoré tvoria základ pre vymedzenie sociálneho hospodárstva ako celku s cieľom dosiahnuť široký politický a vedecký konsenzus.

Pokiaľ ide o druhý z cieľov správy, v marci a apríli 2017 bola vykonaná väčšia štúdia v teréne prostredníctvom rozoslania dotazníka 28 členským štátom EÚ. Dotazník bol rozposlaný privilegovaným svedkom s odbornými znalosťami o koncepcii sociálneho hospodárstva a súvisiacich oblastiach, ako aj o reálnych podmienkach tohto sektora v ich príslušných krajinách. Išlo o univerzitných výskumných pracovníkov, odborníkov pracujúcich vo vzťahoch a v štruktúrach zastupujúcich sociálne hospodárstvo a o vysoko postavených štátnych zamestnancov národných vlád so zodpovednosťou vo vzťahu k sociálnemu hospodárstvu. Výsledky boli veľmi uspokojivé, keďže z 28 krajín EÚ sa vrátilo 89 vyplnených dotazníkov.

Pokiaľ ide o tretí priebežný cieľ správy, identifikovanie verejných politík, realizoval sa prostredníctvom konzultácií s výborom expertov a s expertmi z tohto sektora, na základe informácií získaných z dotazníkov a prostredníctvom diskusií s výborom expertov.

KONCEPCIA SOCIÁLNEHO HOSPODÁRSTVA A HLAVNÉ SÚVISIACE TEORETICKÉ PRÍSTUPY

2.1. Súčasná identifikácia a uznanie sociálneho hospodárstva

Najnovšie koncepčné vymedzenie sociálneho hospodárstva vypracované jeho vlastnými zástupcami možno nájsť v *Charte zásad sociálneho hospodárstva* organizácie Social Economy Europe, združenia zastupujúceho sociálne hospodárstvo na európskej úrovni. Medzi tieto zásady patrí:

- prvoradá postavenie jednotlivca a sociálneho cieľa pred kapitálom,
- dobrovoľné a otvorené členstvo,
- demokratická kontrola prostredníctvom samotných členov (okrem nadácií, ktoré nemajú členov)
- prepojenie záujmov členov/používateľov služieb so všeobecným záujmom,
- podporovanie a uplatňovanie zásady solidarity a zodpovednosti,
- samostatné riadenie a nezávislé postavenie voči verejným orgánom,
- väčšina výnosov sa využíva na podporu cieľov udržateľného rozvoja, služieb v záujme členov alebo služieb všeobecného záujmu.

2.2. Vymedzenie sociálneho hospodárstva zodpovedajúce systémom národných účtov

Navrhované vymedzenie, uvedené už v správe z roku 2012, znie takto:

„Súbor súkromných, formálne organizovaných podnikov s nezávislými rozhodovacími právomocami a voľným členstvom, ktorých cieľom je napĺňať potreby svojich členov prostredníctvom trhu – výrobou tovaru a poskytovaním služieb, poistenia či finančných prostriedkov – a v ktorých rozhodovanie a del'ba zisku či prebytku medzi členmi priamo nesúvisí s kapitálom alebo príspevkami získanými od jednotlivých členov, pričom každý člen disponuje jedným hlasom, alebo sa o nej vo všetkých prípadoch rozhoduje prostredníctvom demokratických, participatívnych procesov. Do sociálneho hospodárstva patria tiež súkromné, formálne organizované subjekty s nezávislými rozhodovacími právomocami a voľným členstvom, ktoré poskytujú netrhové služby domácnostiam, pričom prípadné prebytky si nemôžu privlastniť hospodárski činitelia, ktorí ich vytvárajú, kontrolujú či financujú.“

Tabuľka 1. Subjekty sociálneho hospodárstva podľa inštitucionálneho sektora ESA 2010

INŠTITUCIONÁLNY SEKTOR ESA 2010		PODNIKY A MIKROEKONOMICKÉ ORGANIZÁCIE SH
TRHOVÍ VÝROBCOVIA	Nefinančné korporácie (S11)	• Družstvá (zamestnanecké, agropotravinárske, spotrebiteľské, vzdelávacie, dopravné, bytové, zdravotnícke, sociálne atď.) • Sociálne podniky • Ďalšie podniky typu združení • Ďalší súkromní trhoví výrobcovia (niektorí ako združenia, iní ako právnické osoby) • Neziskové inštitúcie poskytujúce služby nefinančným organizáciám sociálneho hospodárstva • Nefinančné korporácie pod kontrolou sociálnych podnikov
	Finančné korporácie (S12)	• Úverové družstvá • Vzájomné poisťovacie spoločnosti* a vzájomné dôchodkové spoločnosti • Poisťovacie družstvá • Neziskové inštitúcie poskytujúce služby nefinančným organizáciám sociálneho hospodárstva
	Verejná správa (S13)	—
NETRHOVÍ VÝROBCOVIA	Domácnosti (S14)**	• Neziskové inštitúcie poskytujúce služby domácnostiam s malým významom
	Neziskové inštitúcie poskytujúce služby domácnostiam (S15)	• Združenia sociálnej práce*** • Nadácie sociálnej práce*** • Ďalšie neziskové organizácie poskytujúce služby domácnostiam (kultúrne, športové atď.)

(*) Okrem organizácií správy systému sociálneho zabezpečenia a vo všeobecnosti okrem vzájomných spolkov, ktorých členstvo je povinné, a tých, ktoré sú pod kontrolou spoločností mimo sociálneho hospodárstva.

(**) Sektor domácností (S14) zahŕňa samostatne zárobkovo činné osoby a všeobecné partnerstvá bez právnej subjektivity, ktoré sú trhovými výrobcami a nepatria do sociálneho hospodárstva. Zahŕňa tiež neziskové organizácie s obmedzenou veľkosťou („malého významu“), ktoré sú netrhovými výrobcami a tvoria súčasť sociálneho hospodárstva.

(***) Neziskové organizácie, ktoré sú súkromnými netrhovými výrobcami s dobrovoľným členstvom a s účasťou a so strategickou a funkčnou autonómiou a ktorých účelom je dosahovanie cieľov v oblasti sociálneho blaha zabezpečovaním alebo poskytovaním tovaru a sociálnych alebo záslužných služieb, a to bezplatne alebo za ceny, ktoré nie sú hospodársky významné, osobám alebo skupinám osôb, ktoré sú zraniteľné, sociálne vylúčené alebo ohrozené vylúčením. Tieto organizácie tvoria tzv. *tretí sektor sociálnych činností*, ktorý je, samozrejme, súčasťou sociálneho hospodárstva.

2.3. Hlavné teoretické prístupy súvisiace so sociálnym hospodárstvom

Koncepcia neziskových organizácií (NO)

Moderná koncepcia neziskového sektora bola presnejšie vymedzená a stala sa vo svete širšie známou prostredníctvom medzinárodného výskumného projektu, ktorý sa začal začiatkom 90. rokov 20. storočia pod vedením Univerzity Johna Hopkinsa (Baltimore, USA) s cieľom objaviť a vyčíslieť jeho veľkosť a štruktúru, analyzovať vyhliadky jeho rozvoja a vyhodnotiť jeho vplyv na spoločnosť.

Organizácie skúmané v rámci tohto projektu sú tie, ktoré spĺňajú päť kritérií tzv. štrukturálno-prevádzkového vymedzenia neziskových organizácií. Sú teda:

- a) *organizácie*, t. j. majú inštitucionálnu štruktúru a charakter. Zvyčajne majú štatút právnickej osoby;
- b) *súkromné*, t. j. sú inštitucionálne oddelené od verejnej správy, hoci môžu získavať príspevky z verejných fondov a v ich riadiacich orgánoch môžu pôsobiť zamestnanci verejnej správy;
- c) *samosprávne*, t. j. môžu kontrolovať svoje aktivity a samostatne voliť a odvolávať svoje riadiace orgány;
- d) *neziskové*. Neziskové organizácie síce môžu dosahovať zisk, no tento zisk sa musí reinvestovať v záujme dosahovania cieľov spoločnosti a nesmie byť rozdelený medzi majiteľov, zakladajúcich členov či riadiacich pracovníkov organizácie;
- e) *s dobrovoľnou účasťou*, čo znamená dve veci: po prvé, členstvo nie je povinné ani zákonom uložené, a po druhé, na činnosti alebo správe organizácie sa musia podieľať dobrovoľníci.

Koncepcia solidárneho hospodárstva

Koncepcia solidárneho hospodárstva sa vo Francúzsku vyvíja od 80. rokov 20. storočia. V rámci tejto koncepcie sa hospodárstvo odvíja od troch pólov: trh, štát a reciprocita. Tieto tri póly zodpovedajú zásadám trhu, redistribúcie a reciprocity. Posledná z nich znamená nepeňažnú výmenu v oblasti primárnej pospolitosti, ktorá sa identifikuje predovšetkým v združeniach.

Skrátka, hospodárstvo je vo svojej povahe pluralitné a nie je ho možné zredukovať na čisto komerčné a peňažné vyjadrenie. Prístup solidárneho hospodárstva je bezprecedentným pokusom prepojiť tieto tri póly systému, takže konkrétne iniciatívy solidárneho hospodárstva predstavujú hybridné formy medzi trhovým, netrhovým a nepeňažným hospodárstvom. Nezapadajú do trhového stereotypu ortodoxnej ekonomiky a aj ich zdroje majú viacero zdrojov: trhový (predaj tovarov a služieb), netrhový (štátne dotácie a príspevky) a nepeňažný (dobrovoľníci).

Okrem tejto koncepcie solidárneho hospodárstva, ktorej epicentrom je Francúzsko, je tu aj ďalší pohľad, ktorý sa vyskytuje v niektorých krajinách Latinskej Ameriky a v rámci ktorého sa solidárne hospodárstvo vníma ako nástroj sociálnej zmeny a ako nositeľ projektu alternatívnej spoločnosti v neoliberálnej globalizácii. Na rozdiel od európskeho prístupu, v ktorom sa solidárne hospodárstvo považuje za zlučiteľné s trhom a štátom, sa v latinskoamerickom ponímaní táto koncepcia rozvíja ako globálna alternatíva ku kapitalizmu.

Ďalšie prístupy

V súvislosti s prístupom opísaným v predchádzajúcom odseku sa rozvíjajú aj ďalšie teórie, v rámci ktorých sa priamo navrhuje nahradenie trhového hospodárstva, v ktorom sú výrobné prostriedky v súkromnom vlastníctve, inými spôsobmi organizácie výrobného systému. Medzi tieto prístupy patria: a) *alternatívne hospodárstvo*, ktoré má svoje korene v antisyntémových hnutiach, ktoré vznikli vo Francúzsku po máji 1968; a b) *ľudové hospodárstvo* presadzované v niektorých juhoamerických krajinách od roku 1980 s veľmi podobnými pohľadmi ako latinskoamerická verzia solidárneho hospodárstva, a to až do takej miery, že sa niekedy nazýva *solidárne ľudové hospodárstvo*. V ľudovom hospodárstve zaniká akýkoľvek typ vzťahov medzi zamestnávateľmi a zamestnancami a za hlavný činiteľ výroby sa považuje práca.

SOCIÁLNE HOSPODÁRSTVO A SÚVISIACE NOVÉ KONCEPCIE V EURÓPE

3.1. Sociálne podniky, sociálne podnikanie a sociálne inovácie

Európska komisia vymedzuje sociálne podniky ako **neoddeliteľnú súčasť sociálneho hospodárstva**: „Hlavným cieľom sociálnych podnikov, ktoré tvoria významnú časť sociálneho hospodárstva, je skôr mať sociálny dosah než tvoriť zisky ich majiteľov alebo akcionárov. Na trhu fungujú tak, že poskytujú podnikateľským a inovačným spôsobom tovary a služby a zisky využívajú hlavne na uskutočňovanie sociálnych cieľov. Tieto podniky sú riadené zodpovedným a transparentným spôsobom a zapájajú pri tom najmä zamestnancov, spotrebiteľov a subjekty, ktorých sa týka ich obchodná činnosť“ (oznámenie Európskej komisie, *Iniciatíva pre sociálne podnikanie*, KOM/2011/0682 v konečnom znení z 25. 10. 2011). V uvedenom oznámení Komisie sa identifikujú aj hlavné oblasti činnosti sociálnych podnikov: a) podniky, ktoré poskytujú sociálne služby a/alebo tovary a služby určené zraniteľným skupinám; a b) podniky, ktoré sledujú ako cieľ integráciu ťažko zamestnateľných osôb do zamestnania, ale ktorých činnosť sa môže týkať iných ako sociálnych tovarov a služieb.

Pokiaľ ide o rôzne severoamerické myšlienkové prúdy týkajúce sa sociálnych podnikov, možno ich zaradiť do dvoch hlavných koncepcií: zárobkový prístup a škola sociálnych inovácií presadzovaná nadáciou Ashoka, ktorú zriadil v roku 1980 Bill Drayton.

V koncepcii **sociálnych inovácií** sa zdôrazňuje individuálna úloha **sociálneho podnikateľa**, ktorý prijíma poslanie vytvárať a udržiavať sociálnu hodnotu (nielen súkromnú), rozpoznáva a využíva nové príležitosti na plnenie tohto poslania, zapája sa do procesu neustálych inovácií, prispôsobovania a učenia sa, koná odvážne, nie je obmedzený aktuálne dostupnými zdrojmi a prejavuje väčší zmysel pre zodpovednosť voči osobám, ktorým slúži, a za dosahované výsledky. Skrátka, sociálni podnikatelia vykonávajú sociálne poslanie a hlavným kritériom posudzovania sociálneho podnikateľa sú výsledky súvisiace s jeho poslaním (nie s vytváraním zisku). V rámci školy sociálnych inovácií je forma vlastníctva sociálneho podniku (verejné, kapitálové alebo sociálne) druhoradá a kľúčovou postavou je sociálny podnikateľ ako hlavná osoba zodpovedná za podnikanie a sociálnu zmenu.

Tabuľka 2. Podobnosti a rozdiely medzi koncepciami sociálneho podniku, sociálneho podnikania a sociálnych inovácií

ROZMERY	Prístup EMES	Zárobkový prístup		Škola sociálnych inovácií
		Komerčné neziskové organizácie	Podnik s poslaním	
HOSPODÁRSKY A OBCHODNÝ ROZMER	Povaha hospodárskej činnosti úzko súvisí so sociálnym poslaním	Povaha hospodárskej činnosti nesúvisí so sociálnym poslaním		Povaha hospodárskej činnosti úzko súvisí so sociálnym poslaním
	Hospodárske riziko: finančná udržateľnosť založená na kombinácii trhových (obchodných) a netrhových príjmov (granty, dotácie, príspevky)	Udržateľnosť založená na obchodných príjmoch		Udržateľnosť založená na kombinácii trhových a netrhových príjmov
SOCIÁLNY ROZMER	Deklarovaným cieľom je prospech komunity alebo vytváranie sociálnej hodnoty	Cieľom je prospech pre komunitu zaručený reinvestovaním celého zisku	Cieľ prínosu pre komunitu nie je zaručený	Deklarovaným cieľom je prospech pre komunitu
	Kolektívna dynamika	Žiadna zmienka o individuálnom alebo kolektívnom podnikaní	Žiadna zmienka o individuálnom alebo kolektívnom podnikaní	Prednosť individuálnych iniciatív
	Je povolená len obmedzená deľba zisku (neziskové a ziskové organizácie)	Deľba zisku zakázaná (neziskové organizácie)	Deľba zisku povolená (neziskové a ziskové organizácie)	Deľba zisku povolená (neziskové a ziskové organizácie)
PARTICIPATÍVNY ROZMER	Nezávislosť	Neuvádza sa, ale nezávislosť od verejných organizácií je zrejme zaručená sebestačnosťou, čo však neplatí o nezávislosti od súkromných organizácií, ktoré ich založili.		Konkrétne sa neuvádza, ale nezávislosť je implicitná
	Demokratické rozhodovanie	Demokratické rozhodovanie nie je podmienkou		Demokratické rozhodovanie nie je podmienkou
	Participatívne rozhodovanie	Participatívne rozhodovanie nie je podmienkou		Participatívne rozhodovanie nie je podmienkou

Zdroj: Monzon a Herrero (2016).

3.2. Kolaboratívne hospodárstvo, súvisiace koncepcie a sociálne hospodárstvo

Novou koncepciou, ktorá sa pevne etablovala od začiatku 21. storočia, je tzv. kolaboratívne hospodárstvo, ktoré označuje veľmi široké spektrum činností súvisiacich s oblasťou spotreby, výroby, financií, vzdelávania a dokonca aj správy. Vo svojom oznámení s názvom Európska agenda pre kolaboratívne hospodárstvo (COM/2016/356 final – 2. 6. 2016) Európska komisia vymedzuje kolaboratívne hospodárstvo ako „obchodné modely, v rámci ktorých sú obchodné činnosti podporené kolaboratívnymi platformami vytvárajúcimi otvorený trh pre dočasné využívanie tovarov a služieb, ktoré sú často poskytované súkromnými osobami“. V tomto oznámení sa identifikujú tri kategórie aktérov zapojených v kolaboratívnom hospodárstve: a) poskytovatelia služieb – súkromné osoby alebo profesionálni poskytovatelia; b) používatelia týchto služieb a c) sprostredkovatelia, ktorí – prostredníctvom online platformy – spájajú poskytovateľov s používateľmi a zjednodušujú ich vzájomné transakcie („kolaboratívne platformy“). Oznámenie sa končí poznámkou, že transakcie kolaboratívneho hospodárstva vo všeobecnosti nezahŕňajú zmenu vlastníctva a možno ich vykonávať s cieľom dosiahnuť zisk alebo neziskovo.

Aj keď pre súčasný rozmach kolaboratívneho hospodárstva nie sú kľúčové, *kolaboratívne platformy* zohrávajú veľmi dôležitú úlohu. Ich hlavné funkcie sú: a) vytvárať platformu spájajúcu ponuku tovaru s dopytom po ňom; b) vytvárať mechanizmus umožňujúci elektronické vykonávanie hospodárskych transakcií; a c) vytvárať overovacie mechanizmy, ktoré minimalizujú riziká transakcií a náklady spojené s obchodovaním s neznámymi osobami. Možno zhrnúť, že kolaboratívne hospodárstvo prostredníctvom informačných technológií obmedzuje informačné asymetrie a náklady na transakcie spojené s výmenou alebo poskytovaním tovarov a služieb a zároveň rozširuje a prehĺbuje kolaboratívne trhy.

Rôzne platformy spolupráce sa rozvíjajú aj v Európe. Organizácie LAMA a Cooperatives Europe realizovali štúdiu 38 prípadov z 11 európskych krajín a 3 iniciatív mimo Európskej únie. Závery štúdie poukázali jednak na nové príležitosti na expanziu družstiev v oblasti kolaboratívneho hospodárstva, jednak na súvisiace prekážky a bariéry, medzi ktoré patria problémy s financovaním a malá veľkosť družstiev podporujúcich iniciatívy kolaboratívneho hospodárstva, ktorá spôsobuje čiastočnú stratu efektívnosti.

3.3. Hospodárstvo pre spoločné blaho a sociálne hospodárstvo

Hospodárstvo pre spoločné blaho (1) je socioekonomické a politické hnutie, ktoré založil rakúsky ekonóm Christian Felber v roku 2010. Ústredná téza modelu hospodárstva pre spoločné blaho znie, že hospodárstvo by malo slúžiť ľuďom, t. j. pre spoločné blaho. Hospodárstvo pre spoločné blaho je založené na hodnotách uznávaných všetkými ľuďmi za univerzálne: ľudská dôstojnosť, solidarita, ekologická udržateľnosť, sociálna spravodlivosť, transparentnosť a demokratická účasť. Model

hospodárstva pre spoločné blaho je interdisciplinárny a uplatniteľný na všetky druhy spoločností a organizácií.

Na posúdenie prínosu spoločností a subjektov, ktoré tvoria hospodársky systém, k spoločnému blahu, sa používa špecifická metóda založená na súvahe spoločného blaha, matici spoločného blaha, správe o spoločnom blahu a externom audite spoločného blaha.

3.4. Obehové hospodárstvo a sociálne hospodárstvo

Model obehového hospodárstva pozostáva z nahradenia lineárneho hospodárskeho modelu „vytážiť – vyrobiť – spotrebovať – zahodiť“ obehovým, v ktorom sa odpad môže transformovať na zdroje, hospodárstvo sa tak môže stať udržateľnejším a môže sa zmenšiť jeho nepriaznivý vplyv na životné prostredie vďaka lepšiemu hospodáreniu so zdrojmi a obmedzeniu ťažby a znečisťovania. Zároveň obehové hospodárstvo spoločnostiam umožňuje získať konkurenčnú výhodu vďaka lepšiemu hospodáreniu so surovinami, čím vznikajú nové hospodárske príležitosti na nových trhoch a umožňuje sa vytváranie nových pracovných miest na miestnej úrovni.

Obehové hospodárstvo a sociálne hospodárstvo sa v mnohých dôležitých bodoch stretávajú. Stredobodom pozornosti oboch modelov sú jednotlivci a udržateľný rozvoj. V obehovom hospodárstve, rovnako ako v sociálnom, je kľúčovým faktorom úspechu posilňovanie tvorivých a inovačných schopností na miestnej úrovni, v ktorých sú rozhodujúcou zložkou blízke vzťahy. Inými slovami, hodnoty a zásady družstevného hnutia a sociálneho hospodárstva, ako sú prepojenia s miestnou oblasťou, vzájomná spolupráca alebo solidarita, sú rozhodujúcimi piliermi pri zaručovaní procesov udržateľného rozvoja v ich trojitom rozmere: environmentálnom, hospodárskom a sociálnom. Nie je náhoda, že v Európe sociálne hospodárstvo bolo priekopníkom obehového hospodárstva v oblasti opätovného využívania a recyklácie odpadu, v oblasti energetiky a v oblasti poľnohospodárstva. Nedávno sa objavili platformy spolupráce vo sfére kolaboratívneho hospodárstva, ktoré sú dobre známymi príkladmi iniciatív, ktoré pomáhajú zachovávať a skvalitňovať prírodný kapitál, optimalizovať využívanie zdrojov a podporovať efektívnosť systému. Samotná Európska komisia vo svojom akčnom pláne EÚ pre obehové hospodárstvo uznala, že podniky sociálneho hospodárstva budú „rozhodujúcim spôsobom prispievať k obehovému hospodárstvu“.

3.5. Sociálna zodpovednosť podnikov, podnikové občianstvo a sociálne hospodárstvo

V roku 2011 Európska komisia vydala svoju zelenú knihu na tému *Podpora európskeho rámca sociálnej zodpovednosti podnikov* a vymedzila sociálnu zodpovednosť podnikov ako „koncept, na základe ktorého podniky dobrovoľne začleňujú do svojich obchodných činností a vzájomných vzťahov so zúčastnenými stranami sociálne a environmentálne aspekty“.

Jedným z konceptov, ktoré sú veľmi úzko prepojené so sociálnou zodpovednosťou podnikov, je **podnikové občianstvo**. Teórie o podnikovom občianstve hovoria, že podnik by sa nemal len zodpovedne správať k akcionárom a zainteresovaným stranám, ale mal by sa aj sám zapájať do života spoločnosti. Podnik sa musí správať ako „dobrý občan“. Hoci pôvodné vymedzenie sociálnej zodpovednosti podnikov bolo obmedzené na osvedčené postupy podnikov priamo súvisiace s akcionármi a zainteresovanými stranami, v jej novom vymedzení Európskej komisie sa priamo stotožňuje s 10 zásadami iniciatívy Globálneho paktu OSN [COM (2006) 136 final, bod 2], a tak možno vyvodiť záver, že tieto dva koncepty sú rovnocenné, aspoň v programe Komisie.

Keďže zásady sociálneho hospodárstva inšpirované zásadami spolupráce nie sú ničím iným než uplatňovaním sociálnej zodpovednosti podnikov vo všetkých jej aspektoch, možno povedať, že sociálne hospodárstvo je priekopníkom uplatňovania sociálnej zodpovednosti podnikov, keďže tá je neoddeliteľnou súčasťou hodnôt a pravidiel fungovania sociálneho hospodárstva.

3.6. Vnútroštátne uznanie koncepcie sociálneho hospodárstva a súvisiacich nových koncepcií

- *Krajiny, v ktorých je koncepcia sociálneho hospodárstva široko uznávaná:* V Španielsku, vo Francúzsku, v Portugalsku, Belgicku a Luxembursku sa koncepcia sociálneho hospodárstva teší najväčšiemu uznaniu zo strany verejných orgánov, ako aj v akademickom a vedeckom svete a v samotnom sektore sociálneho hospodárstva. Medzi týmito krajinami sa vynímajú prvé dve, keďže vo Francúzsku sa táto koncepcia zrodila a Španielsko v roku 2011 schválilo prvý európsky vnútroštátny právny predpis o sociálnom hospodárstve.
- *Krajiny, v ktorých sa koncepcia sociálneho hospodárstva teší strednej miere uznania:* patria medzi ne Taliansko, Cyprus, Dánsko, Fínsko, Švédsko, Lotyšsko, Malta, Poľsko, Spojené kráľovstvo, Bulharsko, Grécko, Maďarsko, Írsko, Rumunsko a Slovinsko. V týchto krajinách existuje koncepcia sociálneho hospodárstva spoločne s inými koncepciami, ako je neziskový sektor, dobrovoľnícky sektor či sociálne podniky. V Spojenom kráľovstve nízka miera informovanosti o sociálnom hospodárstve kontrastuje s politikou vlády na podporu sociálneho hospodárstva.
- *Krajiny, v ktorých existuje sa koncepcia sociálneho hospodárstva uznáva len v malej miere alebo vôbec:* koncepcia sociálneho hospodárstva je málo známa, nová alebo neznáma v týchto krajinách: Rakúsko, Česká republika, Estónsko, Nemecko, Lotyšsko, Litva, Malta, Holandsko, Slovensko a Chorvátsko. Relatívne väčšej miere uznania sa tešia súvisiace koncepcie – neziskový sektor, dobrovoľnícky sektor a mimovládne organizácie.

Zo súvisiacich nových koncepcií sú v krajinách EÚ najznámejšie neziskové organizácie, tretí sektor, občianska spoločnosť a dobrovoľnícky sektor, sociálna zodpovednosť podnikov, sociálne podniky a sociálne inovácie. Aj ďalšie koncepcie, ako je obehové hospodárstvo alebo kolaboratívne hospodárstvo sa vo väčšine krajín EÚ stávajú čoraz známejšími, zatiaľ čo koncepcie hospodárstva pre spoločné blaho a solidárneho hospodárstva sa v mnohých krajinách EÚ presadzujú len ťažko a sú známe len veľmi málo alebo vôbec.

VEREJNÉ POLITIKY SMERUJÚCE K SOCIÁLNEMU HOSPODÁRSTVU NA EURÓPSKEJ ÚROVNI V NEDÁVNOM OBDOBÍ (2010 – 2016)

4.1. Pravidlá: štatúty a regulačné rámce

V rokoch 2009 až 2017 európske inštitúcie vykonali viaceré iniciatívy týkajúce sa sociálneho hospodárstva, alebo presnejšie sociálnych podnikov, ktoré sú súčasťou sociálneho hospodárstva, čím sa otvorilo nové obdobie v oblasti európskych verejných politík. Pokiaľ ide o právne formy, dosiahol sa len malý pokrok. Rokovalo sa o európskom štatúte pre vzájomné spolky a štatúte európskej nadácie, ale tieto projekty sa napokon stiahli pre nedostatočnú inštitucionálnu podporu. V súčasnosti Európsky parlament z vlastnej legislatívnej iniciatívy pracuje na štatúte sociálnych a solidárnych podnikov.

Pokiaľ ide o regulačné rámce a právne prekážky rozvoja subjektov sociálneho hospodárstva, v schválených smerniciach sa až donedávna nevenovala dostatočná pozornosť osobitným črtám organizácií sociálneho hospodárstva. Prioritou bolo uplatňovanie politiky hospodárskej súťaže. Neskôr na zmiernenie tohto regulačného rámca Komisia v roku 2012 prijala nariadenie *de minimis* pre oblasť služieb všeobecného hospodárskeho záujmu a v roku 2014 bol schválený balík reformy verejného obstarávania. Ten umožňuje verejným orgánom zahrnúť do postupov verejného obstarávania a príslušných mandátov určité sociálne doložky. Tento balík mal však len malý vplyv. V kontexte regulačného rámca sa za prekážku, ktorá sa najnovšie objavila na scéne, považuje kvalitatívna úsporná politika. Tá súvisí so spôsobom, ako prebieha vzájomný vzťah verejného sektora a subjektov sociálneho hospodárstva, a to nielen z hľadiska problému zvýšenej byrokracie, ale aj oneskorení, postupov uplatňovania a vykonávania a ďalších požiadaviek, ktoré komplikujú a niekedy úplne znemožňujú spoluprácu medzi tretím sektorom a verejným sektorom.

Na európskej aj vnútroštátnej úrovni sa vyvinulo úsilie na posilnenie kognitívneho rozmeru a účasti občianskej spoločnosti, ako sú európske konferencie organizované predsedníctvami Rady Európskej únie alebo v rámci predsedníctva, viaceré po sebe nasledujúce stanoviská EHSV, iniciatívy a stanoviská medziskupiny Európskeho parlamentu pre sociálne hospodárstvo a v niektorých prípadoch aj Výboru regiónov alebo dokonca samotnej Komisie. Poslednou iniciatívou uskutočnenou v Madride (23. 5. 2017) bolo prijatie Madridskej deklarácie, ktoré získalo veľkú pozornosť v médiách a na sociálnych sieťach. Na zvýšenie jej sociálnej viditeľnosti a sociálnej prístupnosti je však potrebné, aby sa presunula z makroúrovne na mikroúroveň. Okrem toho sa takto rozhodujúcim faktorom stáva sociálna štruktúra spoločností, ich sociálny kapitál sietí. Ako sa uvádzalo v predchádzajúcich správach, európske programy založené na ESF majú na vnútroštátnej aj na medzinárodnej úrovni ďalekosiahly štrukturálny účinok v oblasti prepájania a posilňovania európskeho sociálneho hospodárstva prostredníctvom federácií, sietí, výskumu, kultúry a politiky. Na druhej strane, fondy a programy EÚ narážajú na značné ťažkosti z hľadiska prístupnosti pre miestne siete.

Ako už bolo uvedené, ďalším problémom je viditeľnosť a uznanie koncepčného vymedzenia oblasti sociálneho hospodárstva. Pravidelné zavádzanie nových koncepcií tomu nepomáha. V 70. rokoch 20. storočia sociálne hospodárstvo zahŕňalo tretí systém, občiansku spoločnosť a neziskové organizácie. V kontexte hospodárskej krízy sa vynorila nová vlna koncepcií, ako sú sociálne podniky, kolaboratívne hospodárstvo a hospodárstvo pre spoločné blaho. Je nutné zdôrazniť, že tieto problémy maskujú nielen nedostatočný konsenzus v tom, aké označenie sa má používať, ale aj skrytú politiku nenapredovať v tejto oblasti.

4.2. Tzv. tvrdé politiky: oblasti finančných prostriedkov a politik

Dôležitá zmena v politickom programe Európskej komisie v oblasti sociálneho hospodárstva, alebo presnejšie sociálnych podnikov, nastala v roku 2011, keď Komisia začala uplatňovať tzv. *Iniciatívu pre sociálne podnikanie*. Vytvárať priaznivé prostredie na podporu sociálnych podnikov v rámci sociálnej ekonomiky a sociálnych inovácií (KOM/2011/0682 v konečnom znení). V Iniciatíve pre sociálne podnikanie sa uvádzal politický program Európskej komisie s 11 kľúčovými krokmi. Jednou osou je *zlepšenie súkromného a verejného financovania*. Na posilnenie záujmu súkromných investorov o sociálne podniky bolo schválené nariadenie č. 346/2013 o európskych fondoch sociálneho podnikania (EuSEF). Bol vytvorený aj program v oblasti zamestnanosti a sociálnej inovácie (EaSI), a to v spolupráci s inými finančnými iniciatívami, ako je záručný nástroj programu EaSI, investičné okno EaSI na budovanie kapacít a urýchľovač sociálneho vplyvu (SIA). Pokiaľ ide o verejné finančné prostriedky, cieľ podpory sociálneho hospodárstva a sociálneho podnikania sa presunul do EFRR a ESF. Na osobitnú európsku rozpočtovú politiku v oblasti sociálneho hospodárstva sa však dodnes len čaká. Aj v nedávnej Madridskej deklarácii (23. 5. 2017) sa znova vyzýva na jej prijatie.

Naša štúdia s korešpondentmi odhalila význam hlavného finančného nástroja EÚ, ESF. Medzinárodné kongresy a siete, iniciatíva LEADER a európske smernice a právne predpisy sa tiež ukázali ako kľúčové opatrenia. Kongresy a siete sa ukázali ako nástroj na vytváranie štrukturálnych a kognitívnych účinkov, ako je koordinácia občianskej spoločnosti v európskom sociálnom hospodárstve. Nové nástroje vytvorené nedávno (EFSI, EaSI, COSME atď.) mali len malý alebo žiadny vplyv, najmä v krajinách Stredozemia a vo východných krajinách EÚ. Preto sú potrebné štúdie na posúdenie vplyvu nových politik.

VEREJNÉ POLITIKY SMERUJÚCE K SOCIÁLNEMU HOSPODÁRSTVU V EURÓPE NA VNÚTROŠTÁTNEJ A REGIONÁLNEJ ÚROVNI V NEDÁVNOM OBDOBÍ (2010 – 2016)

5.1. Nové vnútroštátne právne predpisy o sociálnom hospodárstve

Za posledných sedem rokov väčšina európskych krajín venovala pozornosť tvorbe právnych predpisov o sociálnom hospodárstve. Osobitné zákony o sociálnom hospodárstve boli na vnútroštátnej úrovni prijaté v Španielsku (2011), Grécku (2011 a 2016), Portugalsku (2013), vo Francúzsku (2014) a v Rumunsku (2016) a na regionálnej úrovni v Belgicku (Valónsko, Brusel a Flámsko) a v Španielsku (Galícia).

Okrem toho sa v tomto období objavili nové návrhy zákonov a iné inštitucionálne iniciatívy, ako sú systémy akreditácie, označovania a veľké vnútroštátne viacročné plány, ktoré ukazujú, že medzi vládami narastá záujem o túto oblasť. Schválené boli aj reformy pre konkrétne skupiny v rámci sociálneho hospodárstva (sociálny tretí sektor, sociálne podniky tretieho sektora, družstvá a iné), napríklad v Taliansku a Španielsku.

Regulácia sociálneho hospodárstva prostredníctvom nových právnych foriem sama osebe neznamená pokrok v podpore sociálneho hospodárstva nad rámec jeho inštitucionálneho uznania (Noia, 2017). Podobne ako donedávna v prípade stanov európskeho družstva alebo španielskeho zákona o sociálnom hospodárstve môžu byť účinky len veľmi obmedzené, ak právny predpis nesprevádzajú aj ďalšie opatrenia.

5.2. Vnútroštátne a regionálne akčné plány a cielené financovanie

Vnútroštátne a regionálne akčné plány sú kľúčovými politikami na podporu sociálneho hospodárstva. Predstavujú základné dohody medzi jednotlivými aktérmi, najmä medzi vládou a zástupcami sociálneho hospodárstva alebo tretieho sektora, ale aj odborových zväzov, univerzít a iných, s cieľom skvalitnenia ich vzájomného vzťahu v záujme dlhodobej obojstrannej výhodnosti. Ich súčasťou sú obyčajne stabilné rámce financovania, participatívne a poradenské schémy, strategické oblasti rozvoja a kroky na zlepšenie vzťahov a realizáciu spoločenských zmien.

Na regionálnej a miestnej úrovni sa v poslednom desaťročí vypracovali osvedčené postupy v regiónoch Andalúzia a Murcia v južnom Španielsku, ktoré dosiahli najväčšiu mieru rozvoja družstiev z celej krajiny, ako aj v niektorých regiónoch Francúzska a Belgicka (Chaves a Demoustier, 2013). Počas tohto desaťročia možno nájsť ďalšie osvedčené postupy vo Francúzsku v tzv. teritoriálnom póle hospodárskej spolupráce (PTCE) uznanom vo francúzskom zákone o sociálnom hospodárstve a tiež v miestnych plánoch na podporu sociálnych a solidárnych podnikov, napríklad v Barcelone (Španielsko).

Na vnútroštátnej úrovni a celkovo v spolupráci s európskymi štrukturálnymi fondmi v posledných rokoch vzniklo viacero vnútroštátnych akčných plánov. Ide o prípady, v ktorých sú operačné programy európskych fondov zamerané na sociálne hospodárstvo a sociálne začlenenie. Hlavné vnútroštátne plány sú uvedené v tabuľke 3. Dôležité sú tri kľúčové faktory úspechu: po prvé viacročný a holistický rámec, po druhé koncepcia partnerstva medzi vládou, sociálnym hospodárstvom a ostatnými zainteresovanými stranami na zaistenie plnenia skutočných potrieb a priorít a po tretie štruktúra a inkluzívny účinok európskych štrukturálnych fondov v celej Európe. Posledný uvedený bod je kľúčovým poučením pre tvorcov politiky EÚ.

Tabuľka 3 – Národné plány na podporu sociálneho hospodárstva v európskych krajinách (2011 – 2016)

Krajina	Národný plán
Bulharsko	Akčný plán pre sociálne hospodárstvo (2014 – 2015; 2016 – 2017)
Poľsko	Národný program sociálneho hospodárstva. Vytvorenie Národného výboru pre rozvoj sociálneho hospodárstva
Portugalsko	Vnútroštátna dohoda medzi vládou a sociálnym sektorom (Compromissos de Cooperação para o Setor Social e Solidário)
Rumunsko	Solidar – podpora konsolidácie programu sociálneho hospodárstva v rámci POCU – operačného programu ľudského kapitálu
Španielsko	Národný program na podporu sociálneho hospodárstva a POISES – operačný program sociálneho začlenenia a sociálneho hospodárstva – ESF 2014 – 2020.
Švédsko	Viacročný program na podporu sociálnych podnikov pracovnej integrácie, ministerstvo práce v spolupráci s ministerstvom podnikania.
Spojené kráľovstvo	The Compact, dohoda medzi vládou a dobrovoľníckym a komunitným sektorom. Bola uzavretá v roku 1998 a stanovuje sa ňou spôsob práce, ktorým sa skvalitňuje vzájomný vzťah pre obojstranný prospech.

Cielené financovanie. V Európe existuje viacero rámcov financovania. V niektorých sa využívajú najmä verejné finančné prostriedky, v iných súkromné a ďalšie sú zmiešanými verejno-súkromnými schémami. Tu sa zameriame na financovanie založené na verejných nariadeniach a finančných prostriedkoch.

Prvým pilierom sú verejné finančné prostriedky cielené na sociálne hospodárstvo. EÚ (napr. štrukturálne fondy) a vnútroštátne a regionálne vlády pridávajú finančné prostriedky priamo na podporu a rozvoj sociálneho hospodárstva. Sú to tradičné programy dotácií na podporu družstiev a zamestnanosti v družstvách v Nemecku, Taliansku a Španielsku. Existuje veľa alternatív, ktoré možno realizovať.

V posledných rokoch zaviedli tieto formy financovania viaceré vlády v Európe. V Belgicku sa z fondu Braserio podporuje rozvoj zamestnaneckých družstiev v regióne Valónsko. Na Cypre politika služieb sociálneho zabezpečenia ponúka ročné granty na krytie výdavkov, ktorými sa dotujú organizácie poskytujúce sociálne služby (t. j. starostlivosť o deti, dlhodobú starostlivosť a iné). Vo Francúzsku sa novým zákonom o sociálnom hospodárstve vytvorili nové finančné nástroje pre tento sektor vrátane fondu sociálnych inovácií (FISO). V Taliansku bol zriadený fond na financovanie sociálnych podnikov a sociálnych družstiev.

V niektorých prípadoch ide o zmiešané fondy spravované vládou a organizáciami sociálneho hospodárstva: príkladom vo Francúzsku sú národný fond na rozvoj asociačného života (FNDVA) a národný fond na rozvoj športu (FNDS). V rôznych fondoch funguje mimorozpočtové financovanie. Ďalšie schémy sú založené na dani z príjmu fyzických osôb. Občania môžu určité percento zo splatnej dane pripísať dobrovoľníckym organizáciám. Tak je to v Taliansku a Španielsku. V Španielsku sa tieto sumy vyplácajú do vnútroštátneho fondu pre sociálne organizácie tretieho sektora, do ktorého ročne prúdi viac ako 200 miliónov EUR.

Ďalším tradičným zdrojom sú príjmy z hazardných hier (lotérií, automatov). Tak je to v prípade organizácií RAY a Oy Veikkaus AB vo Fínsku alebo ONCE – národnej organizácie na pomoc nevidiacim – v Španielsku.

5.3. Pravidlá verejného obstarávania

Po dlhom období, v ktorom bola hlavnou politikou na verejných trhoch ochrana hospodárskej súťaže, sa revíziou nariadení o verejnom obstarávaní v roku 2014 (smernice 2014/23, 2014/24 a 2014/25) otvorili nové príležitosti pre vnútroštátnu, regionálnu a miestnu štátnu správu na podporu sociálneho hospodárstva uľahčením prístupu k štatútu dodávateľa verejného sektora. Ide preto o *dopytovú politiku* na podporu sociálneho hospodárstva. V postupoch na pridelenie verejných zákaziek sú teraz povolené sociálne doložky.

Viaceré vlády na vnútroštátnej, regionálnej a miestnej úrovni, napríklad vo Švédsku, v Španielsku či Spojenom kráľovstve, už takéto sociálne doložky uplatňujú. V Spojenom kráľovstve sa v zákone o sociálnych hodnotách (verejných službách) z roku 2012 vyžaduje, aby verejné orgány pri obstarávaní verejných služieb brali do úvahy, ako môžu predmetné služby priniesť hospodárske a sociálne zlepšenie v oblasti, v ktorej sa poskytujú. V Španielsku nedávno zaviedli sociálne doložky vo svojich verejných zákazkách mestá ako Zaragoza, Barcelona a Madrid.

5.4. Inštitucionálne prekážky

V tejto správe sme sa zaoberali aj tým, čo odborníci a zástupcovia sociálneho hospodárstva pokladajú za hlavné prekážky rozvoja tohto sektora, pričom sme sa zamerali na inštitucionálne prekážky. Toto je v skutočnosti spôsob, ako merať účinnosť zavedených alebo aj ešte nezavedených politík. Otázka uvedená v dotazníku bola veľmi otvorená. Preto sme na ňu dostali veľa rôznych odpovedí. Identifikovali sme v nich štyri skupiny prekážok: po prvé viditeľnosť a informovanosť, po druhé vedenie a štátna správa, po tretie financovanie a zdaňovanie a napokon inštitucionálne prekážky.

Prvá skupina prekážok sa týka nedostatočnej informovanosti o koncepcii sociálneho hospodárstva, sociálnych podnikov a ďalších súvisiacich koncepciách v spoločnosti, vo verejnej diskusii aj v akademickej obci a ich nedostatočného pochopenia. Toto je veľmi významná prekážka vo východných krajinách EÚ, ako je Maďarsko, Poľsko, Slovensko alebo Česká republika. Korešpondenti z týchto krajín uznávajú, že hlavná podpora sociálneho hospodárstva (finančná aj informačná) pochádza z programov a iniciatív EÚ.

S nedostatočnou informovanosťou a pochopením súvisí nízka viditeľnosť sociálneho hospodárstva v médiách aj v štatistikách. V mnohých krajinách od Rakúska cez Slovensko až po Švédsko chýbajú databázy, oficiálne štatistiky a spoľahlivé údaje o sociálnych podnikoch alebo sociálnom hospodárstve. Okrem toho sú v oblasti sociálneho hospodárstva potrebné programy vzdelávania a odbornej prípravy na všetkých úrovniach vzdelávania. V niekoľkých krajinách, napríklad vo Francúzsku, existujú pre dospelých a mladých študentov programy odbornej prípravy prostredníctvom vedeckých družstiev.

Druhá skupina prekážok sa týka vedenia a štátnej správy. Mnohí korešpondenti uviedli, že nie je dostatok vedúcich inštitúcií zodpovedných za sociálne hospodárstvo, sociálne podniky, dobrovoľníctvo a aktivity občianskej spoločnosti, ktoré by mohli rozvíjať politiky a podnecovať sociálne hospodárstvo. V dôsledku toho neexistuje žiadna vnútroštátna stratégia sociálneho hospodárstva. Táto oblasť sa nepovažuje za politickú prioritu. Korešpondenti z krajín ako Nemecko a Malta sa domnievajú, že väčšina médií a tvorcov politík „nevidí potrebu“ sociálneho hospodárstva. V niektorých prípadoch zaznamenávajú nedostatok dôvery a odmietanie hospodárskych činností vykonávaných neziskovými organizáciami.

Čiastočne v dôsledku uvedeného nie sú štátne orgány v pozícii plniť potreby a podporovať snahy sociálneho hospodárstva. V niektorých prípadoch viacúrovňová správa a jednotlivé ministerstvá nie sú v otázke sociálneho hospodárstva koordinované. V iných prípadoch sú štátne orgány veľmi závislé od politických cyklov, napr. v roku 2015 bol dánsky štátny úrad pre podniky sociálneho hospodárstva po zmene vlády zrušený. V neposlednom rade sú pri spolupráci subjektov sociálneho hospodárstva s verejnými orgánmi, napr. v Taliansku, Španielsku a Slovinsku, veľmi veľkými prekážkami byrokratické a kvalitatívne úsporné opatrenia (Chaves a Zimmer, 2017)

Ďalšou skupinou prekážok sú *inštitucionálne prekážky*. Existujú dva typy. Prvým sú zmeny v sektorových predpisoch, ktoré predstavujú prekážky pre činnosti subjektov sociálneho hospodárstva. Vo Francúzsku a v Španielsku v nedávnych rokoch vládou iniciované zmeny v nariadení o doplnkovej sociálnej ochrane nepriaznivo ovplyvnili subjekty vzájomného zdravotného poistenia, čo v niektorých prípadoch viedlo k zmene ich právneho štatútu na ziskové subjekty. V Taliansku sa v rámci reformy ľudových bánk (DL 3/2015) stanovilo, že ľudové banky s aktívami väčšími ako 8 miliárd EUR sa musia transformovať na akciové spoločnosti. Reforma úverových družstiev (L 49/2016) takisto viedla k radikálnej reorganizácii celého družstevného bankového sektora, čo so sebou prinieslo určité negatívne aspekty. V Španielsku mali zmeny v sociálnom zabezpečení športových trénerov nepriaznivý vplyv na športové združenia. V Spojenom kráľovstve sa vo veľkých zákazkách v rámci verejného obstarávania umožňuje účasť subjektov sociálneho hospodárstva len ako subdodávateľov pre veľké spoločnosti zo súkromného sektora; existuje tiež tendencia (napriek zákonu o sociálnych hodnotách) prideľovať zákazky podľa ceny a neprihliadať na pridanú sociálnu hodnotu. Nedávno zmenený právny štatút charitatívnych organizácií je už tomuto novému inštitucionálnemu prostrediu lepšie prispôsobený. Vo Fínsku sa smernica o verejnom obstarávaní, ktorou sa povolilo vyhradenie zákaziek na určité služby, nevykonáva, a tak z nej subjekty sociálneho hospodárstva nemôžu mať prospech.

Druhým typom inštitucionálnych prekážok sú nové právne predpisy a štatúty sociálnych podnikov. Prvou prekážkou je nevykonávanie nových nariadení (ktoré sa preto považujú za nevynútiteľné). Tak je to napríklad v prípade španielskeho zákona o sociálnom hospodárstve (2011), ku ktorému neexistujú žiadne vykonávacie nariadenia.

Druhou prekážkou tohto druhého typu inštitucionálnych prekážok sú nové ťažkosti, ktoré v dôsledku nových vnútroštátnych právnych foriem sociálneho hospodárstva alebo zmien právnych foriem vyplynuli pre iné subjekty sociálneho hospodárstva. V Poľsku a Portugalsku sa nedávne zmeny v právnych predpisoch o družstvách považujú za nevhodné pre družstvá. V Maďarsku nový zákon o sociálnom hospodárstve prináša riziko, že mnohé sociálne družstvá vytvorené skupinami občanov sa po nadobudnutí účinnosti tohto zákona v roku 2018 budú musieť transformovať na iný typ organizácie (družstvo alebo nezisková spoločnosť s ručením obmedzeným). V Slovinsku a Bulharsku zákony o sociálnom podnikaní vylučujú zo svojej pôsobnosti niektoré organizácie, ktoré už predtým pôsobili ako sociálne podniky.

VÝZNAM SOCIÁLNEHO HOSPODÁRSTVA V 28 ČLENSKÝCH ŠTÁTOCH EÚ

6.1. Úvod: Potreba štatistík o sociálnom hospodárstve

V posledných dvoch desaťročiach sa v tejto oblasti vynaložilo úsilie v akademickej oblasti aj zo strany vnútroštátnych štatistických inštitúcií a vlád. V roku 2006 výskumné centrum CIRIEC navrhlo pre Európsku komisiu metodiku – príručku na zostavenie satelitných účtov spoločností v sociálnom hospodárstve, a to súbežne s príručkou OSN k satelitným účtom neziskových organizácií. Vypracovali sa aj iné metodiky na prípravu štatistík. Niektoré krajiny v posledných rokoch vynaložili veľké úsilie na zabezpečenie spoľahlivých údajov o rôznych skupinách sociálneho hospodárstva. Štatistické ústavy vo Francúzsku a ministerstvo práce v Španielsku poskytujú časové prehľady o zamestnanosti v družstvách a v sociálnom hospodárstve. Taliansko, Bulharsko, Luxembursko, Česká republika a Maďarsko dosiahli veľký pokrok v štatistikách uverejňovaných ich vnútroštátnymi štatistickými ústavmi, v niektorých prípadoch s využitím metodiky satelitných účtov pre neziskové organizácie. Osobitne treba spomenúť Portugalsko, Poľsko a Rumunsko. Tieto tri krajiny EÚ si v posledných rokoch vypracovali pravidelné, systematické štatistiky o sociálnom hospodárstve ako celku. V Portugalsku to bolo uložené tamajším zákonom o sociálnom hospodárstve (2013) a v Poľsku sa to uskutočnilo na základe dohody s Európskym sociálnym fondom (ESF). Napriek tomu je v ďalších rokoch stále potrebné veľké úsilie na systematizáciu štatistík o rôznych skupinách sociálneho hospodárstva.

6.2. Účel a metodika: výzvy

Účelom tejto časti štúdie je poskytnúť prehľad najdôležitejších údajov o sociálnom hospodárstve v Európskej únii, a to podľa jednotlivých krajín aj celoplošne, s rozlíšením troch skupín organizácií: družstvá a podobné akceptované typy, vzájomné poisťovacie spolky a podobné akceptované typy a napokon finančné združenia, nadácie a iné súvisiace neziskové typy organizácií.

Je veľmi dôležité čerpať štatistiky zo štúdií uskutočnených v teréne a z overiteľných záznamov. Vzhľadom na potrebné náklady a čas to však presahuje rámec tejto štúdie a bude to potrebné vykonať v neskoršej fáze. Štatistické údaje uvedené v tejto štúdii čerpáme zo sekundárnych údajov poskytnutých našimi korešpondentmi z jednotlivých krajín. Referenčným obdobím sú roky 2014 – 2015. Vzhľadom na dostupnosť a kvalitu štatistických výkazov sú však informácie z niektorých krajín už niekoľko rokov staré, najmä pokiaľ ide o združenia, nadácie a podobné organizácie. Zisťovali sme počet zamestnancov, a keď to bolo možné, ekvivalent plného pracovného času, počet členov, počet dobrovoľníkov a počet subjektov alebo spoločností. V niektorých krajinách a skupinách sociálneho hospodárstva boli dostupné aj údaje o obrate, nebolo ich však možné porovnať. Na účely porovnania s údajmi z predchádzajúcich štúdií centra CIRIEC pre EHSV o stave sociálneho hospodárstva v 25 členských štátoch Európskej únie v rokoch 2002/03 a 2009/10 sa osobitná pozornosť venovala premennej týkajúcej sa *zamestnanosti*.

6.3. Prehľad štatistických výsledkov

Ďalej uvedené súhrny zdôrazňujú skutočnosť, že európske sociálne hospodárstvo je veľmi dôležité z ľudského aj hospodárskeho hľadiska a je realitou, ktorú by mala spoločnosť aj tvorcovia politik brat' do úvahy.

Európske sociálne hospodárstvo zabezpečuje:

- viac ako 13,6 milióna platených pracovných miest v Európe,
- prácu pre približne 6,3 % pracujúceho obyvateľstva v EÚ-28,
- zamestnanie pre viac ako 19,1 miliónov osôb (vrátane neplatenej práce),
- viac ako 82,8 miliónov dobrovoľníkov, ktorí vykonávajú prácu ako 5,5 milióna zamestnancov na plný úväzok,
- viac ako 232 miliónov členov družstiev, vzájomných spolkov a podobných subjektov,
- viac ako 2,8 milióna subjektov a podnikov.

Panoráma v jednotlivých krajinách EÚ sa líši. Zatiaľ čo v krajinách ako Belgicko, Taliansko, Luxembursko, Francúzsko a Holandsko tvorí zamestnanosť v sociálnom hospodárstve 9 až 10 %, v nových členských štátoch, ako sú Slovinsko, Rumunsko, Malta, Litva, Chorvátsko, Cyprus a Slovensko, je sociálne hospodárstvo zatiaľ len malým, vznikajúcim sektorom, ktorý zamestnáva len menej ako 2 % pracujúceho obyvateľstva.

Ďalší záver sa týka vývoja zamestnanosti v sociálnom hospodárstve počas hospodárskej krízy. Pracovná sila v sociálnom hospodárstve prejavila odolnosť voči hospodárskej kríze, keď poklesla len zo 6,5 % na 6,3 % z celkového počtu európskych platených zamestnancov a zo 14,1 milióna na 13,6 milióna pracovných miest, čo možno čiastočne vysvetliť kvalitou dostupných štatistických údajov. Zmenšenie počtu pracovníkov je v porovnaní so združeniami, s nadáciami a inými podobnými štruktúrami väčšie v družstvách a podobných štruktúrach.

A napokon, z hľadiska zamestnanosti, keďže iné miery hospodárskeho vplyvu, napríklad príspevok k HDP, nie sú ľahko dostupné, združenia, nadácie a iné podobné štruktúry sú v sociálnom hospodárstve stále hlavnou skupinou, ktorá predstavuje väčšinu sociálnych subjektov a podnikov a približne 66 % pracovných miest v tomto sociálnom sektore.

Tabuľka 4. Počet platených pracovných miest v družstvách, vzájomných poisťovacích spoločnostiach, združeniach, nadáciách a podobných subjektoch. Európska únia (2014 – 2015)

Krajina	Družstvá a podobné	Vzájomné spoločnosti	Združenia a nadácie	Spolu
Rakúsko	70 474	1 576	236 000	308 050
Belgicko	23 904	17 211	362 806	403 921
Bulharsko	53 841	1 169	27 040	82 050
Chorvátsko	2 744	2 123	10 981	15 848
Cyprus	3 078	-	3 906	6 984
Česko	50 310	5 368	107 243	162 921
Dánsko	49 552	4 328	105 081	158 961
Estónsko	9 850	186	28 000	38 036
Fínsko	93 511	6 594	82 000	182 105
Francúzsko	308 532	136 723	1 927 557	2 372 812
Nemecko	860 000	102 119	1 673 861	2 635 980
Grécko	14 983	1 533	101 000	117 516
Maďarsko	85 682	6 948	142 117	234 747
Írsko	39 935	455	54 757	95 147
Taliansko	1 267 603	20 531	635 611	1 923 745
Lotyšsko	440	373	18 528	19 341
Litva	7 000	332	-	7 332
Luxembursko	2 941	406	21 998	25 345
Malta	768	209	1 427	2 404
Holandsko	126 797	2 860	669 121	798 778
Poľsko	235 200	1 900	128 800	365 900
Portugalsko	24 316	4 896	186 751	215 963
Rumunsko	31 573	5 038	99 774	136 385
Slovensko	23 799	2 212	25 600	51 611
Slovinsko	3 059	319	7 332	10 710
Španielsko	528 000	2 360	828 041	1 358 401
Švédsko	57 516	13 908	124 408	195 832
Spoj. kráľovstvo	222 785	65 925	1 406 000	1 694 710
EÚ-28 SPOLU	4 198 193	407 602	9 015 740	13 621 535

Tabuľka 5. Počet platených pracovných miest v sociálnom hospodárstve v porovnaní s celkovým množstvom platených pracovných miest. Európska únia (2014 – 2015)

Krajina	Zamestnanosť v SH (A)	Celková zamestnanosť* (B)	% A/B
Rakúsko	308 050	4 068 000	7,6 %
Belgicko	403 921	4 499 000	9,0 %
Bulharsko	82 050	2 974 000	2,8 %
Chorvátsko	15 848	1 559 000	1,0 %
Cyprus	6 984	350 000	2,0 %
Česko	162 921	4 934 000	3,3 %
Dánsko	158 961	2 678 000	5,9 %
Estónsko	38 036	613 000	6,2 %
Fínsko	182 105	2 368 000	7,7 %
Francúzsko	2 372 812	26 118 000	9,1 %
Nemecko	2 635 980	39 176 000	6,7 %
Grécko	117 516	3 548 000	3,3 %
Maďarsko	234 747	4 176 000	5,6 %
Írsko	95 147	1 899 000	5,0 %
Taliansko	1 923 745	21 973 000	8,8 %
Lotyšsko	19 341	868 000	2,2 %
Litva	7 332	1 301 000	0,6 %
Luxembursko	25 345	255 000	9,9 %
Malta	2 404	182 000	1,3 %
Holandsko	798 778	8 115 000	9,8 %
Poľsko	365 900	15 812 000	2,3 %
Portugalsko	215 963	4 309 000	5,0 %
Rumunsko	136 385	8 235 000	1,7 %
Slovensko	51 611	2 405 000	2,1 %
Slovinsko	10 710	902 000	1,2 %
Španielsko	1 358 401	17 717 000	7,7 %
Švédsko	195 832	4 660 000	4,2 %
Spoj. kráľovstvo	1 694 710	30 028 000	5,6 %
EÚ-28 SPOLU	13 621 535	215 722 000	6,3 %

* Platené pracovné miesto, vek od 15 do 65 rokov, Eurostat, 2015.

Tabuľka 6. Vývoj počtu platených pracovných miest v sociálnom hospodárstve v Európe

Krajina	Zamestnanosť v sociálnom hospodárstve			$\Delta\%$ 2010 – 2015
	2002/2003	2009/2010	2014/2015	
Rakúsko	260 145	233 528	308 050	31,9 %
Belgicko	279 611	462 541	403 921	-12,7 %
Bulharsko	-	121 300	82 050	-32,4 %
Chorvátsko	-	9 084	15 848	74,5 %
Cyprus	4 491	5 067	6 984	37,8 %
Česko	165 221	160 086	162 921	1,8 %
Dánsko	160 764	195 486	158 961	-18,7 %
Estónsko	23 250	37 850	38 036	0,5 %
Fínsko	175 397	187 200	182 105	-2,7 %
Francúzsko	1 985 150	2 318 544	2 372 812	2,3 %
Nemecko	2 031 837	2 458 584	2 635 980	7,2 %
Grécko	69 834	117 123	117 516	0,3 %
Maďarsko	75 669	178 210	234 747	31,7 %
Írsko	155 306	98 735	95 147	-3,6 %
Taliansko	1 336 413	2 228 010	1 923 745	-13,7 %
Lotyšsko	300	440	19 341	(-)
Litva	7 700	8 971	7 332	-18,3 %
Luxembursko	7 248	16 114	25 345	57,3 %
Malta	238	1 677	2 404	43,4 %
Holandsko	772 110	856 054	798 778	-6,7 %
Poľsko	529 179	592 800	365 900	-38,3 %
Portugalsko	210 950	251 098	215 963	-14,0 %
Rumunsko	-	163 354	136 385	-16,5 %
Slovensko	98 212	44 906	51 611	14,9 %
Slovinsko	4 671	7 094	10 710	51,0 %
Španielsko	872 214	1 243 153	1 358 401	9,3 %
Švédsko	205 697	507 209	195 832	-61,4 %
Spoj. kráľovstvo	1 711 276	1 633 000	1 694 710	3,8 %
EÚ-28 SPOLU	11 142 883	14 137 218	13 621 535	-3,6 %

Zdroj: CIRIEC/EHSV

(-) nie je k dispozícii/neuplatňuje sa

Európsky hospodársky a sociálny výbor

Rue Belliard/Belliardstraat 99
1040 Bruxelles/Brussel
BELGIQUE/BELGIË

Vydavateľ: Oddelenie pre návštevy a publikácie
EESC-2017-104-SK
www.eesc.europa.eu

© Európska únia, 2017
Rozmnožovanie je povolené len so súhlasom autora.

Reprodukcia týchto obrázkov je povolená len s výslovným súhlasom vlastníka autorských práv.

Online
QE-04-17-876-SK-N
ISBN 978-92-830-3901-3
doi:10.2864/802437

SK